

TEKSTUALNA KOMUNIKACIJA

Mr. sc. Branka Pavlović, viši predavač
Elektrotehnički fakultet u Osijeku

Antonija Šarić, prof. engleskog i njemačkog jezika
Centar za edukaciju i usluge prevođenja „Lingua“

Sažetak: Tekst je komunikativni izričaj koji ispunjava standarde tekstualnosti. Lingvistička analiza tekstova ima za cilj gramatičko-tematsku strukturu, kao i komunikacijsku funkciju konkretnih tekstova, učiniti transparentnom.

Tekstne klase ili vrste određuju se prema empirijskoj klasifikaciji tekstova i govora u određenoj ljudskoj zajednici. Tekstne vrste predstavljaju znanje kojim se koriste članovi određene ljudske zajednice u svojoj pisanoj ili govornoj djelatnosti. Jedna tekstna vrsta odnosno tekstna klasa više se ne razmatra prema gramatičkoj strukturi, već kao realizacija komunikacijskoga tipa. Klasifikacija tekstova prvenstveno se određuje prema dominantnoj funkciji teksta.

Ključne riječi: tekst, lingvistička analiza, tekstualna komunikacija, gramatičko-tematska struktura, kohezija, koherencija, tekstna klasa ili vrsta, klasifikacija tekstova, komunikacija, gramatička struktura, funkcija teksta.

Uvod

„Lingvistika teksta ima polazište u pragmatičnoj spoznaji da se jezična komunikacija ne odvija u izoliranim rečenicama, nego u izričajima različitih dužina koji su uvjetovani situacijom, kontekstom i transfrazično su strukturirani, tj. gramatički (semantički i sintaktički) povezani. Takve izričaje nazivamo tekstovima“, ističe Egon Werlich (1979: 12).

Pojam teksta na različite je načine definiran u znanstvenim analizama, često čak i na kontroverzan način. Ekstremna definicija tumači tekst kao iskaz koji se može izraziti unutar znakovnih kodova, kao npr. rečenica *Požar*. koja se sastoji od samo jedne riječi, kimanje glavom koje se shvaća kao pozdrav ili podignut kažiprst kao znak opomene ili prijatnje. Druga ekstremna definicija navodi da se samo višerečenični iskazi u pisanom obliku mogu vrednovati kao tekstovi. Pri toj definiciji nije uzeto u obzir usmeno prenošenje tekstova, „kao ni intuitivno prihvaćena tekstualnost jedne poslovice kao što je *Aller Anfang ist schwer*.“ (Egon Werlich: 1979: 13).

Klaus Brinker (1985: 44) definira tekst kao „uređeni slijed propozicija koje su na temelju tekstovnih baza međusobno povezane kroz semantičke relacije“.

„Tekstovi su najrašireniji oblik znanstvenih istraživanja i rasprava. Znanstvenici ne mogu pripadati znanstvenoj zajednici, ako nisu usvojili konvencije diskursa i argumentacije. Instrukcije, opisi, objašnjenja, ispitivanja, intervjui, upitnici, izvještaji o istraživanjima, sve te uobičajene upotrebe teksta su nezamjenljive u znanosti kao najdorađeniji tehnološki instrumenti.“ (Beaugrande, Dressler 1991: 212).

Tekstovi uvijek dolaze u određenom socijalnom kontekstu, što se odražava ne samo u njihovu sadržaju nego i u strategijama komunikacijskih partnera, pri organizaciji i formuliranju teksta.

Neki lingvisti smatraju da su pisani tekstovi značajniji od usmenih jer omogućuju komunikacijskim partnerima premostiti granice u prostoru, vremenu i pamćenju. Pisani tekstovi čine osnovu za svaku kulturu.

„Tekst nije samo zbir nepovezanih rečenica, koje svaka za sebe imaju određeno značenje, već tekst predstavlja skup dvije ili više eksplicitno ili implicitno povezanih rečenica.“ (Ljerka Bartolić, 1995, 71).

Jedinica teksta definira se kao jedinica informacije, koja je sustavno organizirana na svim razinama komunikacije i na kojoj se izmjenjuju informacije. Strukturiranje razine informacije temelji se na jezičnoj organizaciji teksta, tj. gramatičkoj i komunikacijskoj, koje su međusobno povezane i ne mogu se odvojiti.

Na gramatičkoj razini bitna je koherencija ili tekstna povezanost, tj. relevantni sintaktičko-semantički odnosi među rečenicama u slijedu. Među različitim jezičnim sredstvima kojima se uspostavljaju ti odnosi principu frekvencije može se pridati posebno značenje za konstituciju i koherenciju teksta.

Na tematskoj razini radi se o analizi kognitivne povezanosti, polazeći od toga da je tekstni sadržaj, tj. cjelokupna informacija jednog teksta, rezultat procesa razvijanja sadržajne jezgre, tj. osnovne informacije ili teme u svakodnevnoj komunikaciji.

Opis logičko-semantičkih relacija, u kojima pojedine propozicije odnosno propozicijski kompleksi jednog teksta stoje kao sadržajna jezgra teksta, vodi do tematske strukture teksta.

Znanosti u kojima su tekstovi predmeti istraživanja jesu: lingvistika teksta, kontrastivna lingvistika, sociologija, antropologija, psihologija, književnost, prevoditeljstvo, podučavanje stranih jezika, semiotika i informatika. Spoznajna znanost relativno je novo područje koje integrira znanje kognitivne psihologije i informatike. „Može se sa sigurnošću pretpostaviti da aktivnosti koje uključuju tekstualnu komunikaciju mogu biti djelomično određene organizacijom memorije i potvrđenim ljudskim ponašanjem. Tekstovi su krucijalna domena za teoriju o spoznaji, bitni su također za izvještaje o mentalnim procesima dostupnima ljudskoj svijesti.“ (Beaugraude, Dressler, 1981: 210).

Tekstualna komunikacija uključuje sve glavne vještine racionalnog ljudskog ponašanja:

1. sposobnost rješavanja problema
2. sposobnost planiranja
3. sposobnost uopćavanja, testiranja i revizije hipoteza
4. sposobnost uspoređivanja s obrascima
5. lakoću procesiranja za očekivane ili vjerojatne pojave
6. dubinu procesiranja za neočekivane ili nevjerojatne pojave
7. sposobnost reduciranja kompleksnosti ili pozornosti
8. sposobnost održavanja kontinuiteta u iskustvu i
9. sposobnost projiciranja različitih dispozicija i aktivnosti među drugim sudionicima u interakciji.

Standardi tekstualnosti

Tekstualnost je shvaćena kao jezikom zadana mogućnost građenja konkretnog teksta, kao osnova jednaka i u fikcijskim i u nefikcijskim tekstovima. Svaki tekst, kako književni tako i neknjiževni, nastaje kao rezultat jezične kreativnosti odnosno sposobnosti govornika/pisca da s ograničenim inventarom jezičnih sredstava koja su mu na raspolaganju reagira na konkretnu komunikacijsku situaciju. „Tekstualnost nekog teksta ne može se odrediti isključivo na temelju jezičnih struktura, već u sklopu njegove komunikacijske usmjerenosti; na taj se način građenje teksta ili grupe tekstova određuje na temelju komunikacijskih faktora, produkcije i recepcije teksta, kao i s obzirom na odnos prema predmetnoj stvarnosti“, ističe Z. Glovacki-Bernardi (1989: 61).

Tekst nije isključivo jezični fenomen, budući da je on komunikativni izričaj koji ispunjava standarde tekstualnosti. Ako bilo koji od standarda nije zadovoljen, tekst prema L. Hoffmannu (1985: 235) neće biti komunikativan. Standardi tekstualnosti jesu kohezija, koherencija, intencionalnost, prihvatljivost, informativnost i situativnost.

1. Prvi standard – kohezija – bavi se načinom na koji su površinske komponente teksta, tj. stvarne riječi koje čujemo ili vidimo, međusobno povezane u jednom slijedu. Površinske komponente ovise međusobno jedna o drugoj u odnosu na gramatičke oblike i pravila. Uvijek treba postojati interakcija između kohezije i drugih standarda tekstualnosti da bi komunikacija bila učinkovita.

Fraze ili rečenice pojavljuju se kao gramatička makrostanja u kojima se nalaze elementi mikrostanja tekstualnog sustava. Stabilnost teksta kao sustava održava se kontinuitetom pojavljivanja. Pojam kontinuiteta bazira se na pretpo-

stavci da su različita pojavljivanja u tekstu povezana jedna s drugima. Najočiti-ja ilustracija u jezičnom sustavu jest sintaksa koja uključuje organizacijske uzorke na površini teksta (konfiguracija riječi). Beaugrande i Dressler naglašavaju funkciju sintakse u komunikaciji, jer postoji kohezija unutar fraze i rečenice, kao i između dviju i više rečenica.

2. Drugi standard – koherencija i retorička sredstva za ostvarivanje koherentnosti. Koherencija uključuje slijed semantičkih koncepata i propozicija koje su izražene u rečenicama i koje su logički i semantički povezane. Slijed rečenica uključuje različite odnose kao što su uzrok – posljedica, uvjet – rezultat te cjelina – dio, kao i nabranja, opise eksperimenata ili testa te procedure (Lj. Bartolić, 1995).

Makrostrukture nastaju putem uspostavljanja odnosa ovisnosti između dijelova i elemenata teksta, pa stoga koherencija može biti implicitna ili eksplicitna.

a. Implicitna koherencija podrazumijeva da jedna rečenica izražava uzrok, a druga posljedicu ili da jedna rečenica izražava vrijeme, a druga radnju koja se ponavlja itd. L. Hoffmann (1985: 236) navodi primjer: „Das Präparat wird durch die Leber ausgeschieden und in der Galenblasen angereichert. Nach etwa 12 Stunden wird der Kontrastschatten deutlich sichtbar.“

b. Eksplicitna koherencija očituje se u tematskoj progresiji; L. Hoffmann (1985: 236) navodi primjer: „Die Kranken klagen über diffus ausstrahlende, reissende, stechende Schmerzen in den verletzten Gliedmassen... Der Schmerz tritt nicht anfallsweise auf...“

3. Standard je intencionalnost koja podrazumijeva da je jezična djelatnost svrsishodna i uvijek usmjerena prema određenom cilju.

4. Prihvatljivost – podrazumijeva potpuno ostvarenje komunikacije u danoj situaciji (Beaugrande/Dressler, 1983) između stvaratelja teksta odnosno autora i primatelja, tj. slušatelja ili čitatelja.

5. Informativnost – određuje do koje je mjere neki tekst nov ili neočekivan u odnosu na primatelja. Pojam se odnosi na sadržaj, jer izričaji u bilo kojem jeziku trebaju prije svega biti informativni.

6. Situativnost – znači da su čimbenici relevantni za situaciju koja donosi izričaj.

Tema teksta

Pod pojmom teme podrazumijeva se osnovna ili glavna misao teksta, koja se sastoji od sadržajno bitnih i strukturno određenih informacija u koncentriranom apstraktnom obliku.

Cjelokupna tema teksta u odnosu na sve dijelove teksta relevantna je značajka koja, semantički gledano, može činiti koherenciju teksta.

Lothar Hoffmann (1985: 241) navodi: „Određivanje dominacije diskretnih jezičnih fenomena u pojedinim tekstovima, postavlja pitanje granice između preklapanja i divergencije. Čisto kvantitativni parametri kao koeficijenti učestalosti tema nisu dostatni za određivanje tekstnih vrsta, već je potrebna i kvalitativna analiza, u koju pripada struktura teksta, jer na području kohezije i koherencije postoje razlike, koje nisu pokrivene samo temama teksta, već i načinom povezivanja među tekstovima.“

Tema označava prethodno danu informaciju koju primatelj na temelju svog prethodnog znanja može identificirati. Rema predstavlja novu, još nes-pomenutu informaciju.

Kompleks tematskih relacija naziva se tematskom progresijom, a tipove tematskih progresija Brinker (1985, 48) dijeli u sljedeće grupe:

- 1) jednostavna linearna progresija – rema prve rečenice postaje tema druge rečenice
- 2) pri progresiji sa stalnom temom, tema ostaje konstantna, dok se rema samo jednom pojavljuje u jednostavnim rečenicama
- 3) progresija s izvedenom temom, što znači da su pojedine rečenice izvedene iz hiperteme
- 4) progresija raščlanjene reme – rema jedne rečenice raščlanjuje se u nekoliko tema.

U. Engel (2004: 28) razlikuje tri tipa tematske progresije:

1) jednostavna linearna progresija – rema izričaja A postaje tema u izričaju B (npr. *Das Volk hatte einen früheren Offizier zum Präsidenten gewählt. Dieser regierte das Land jedoch wie ein Tyrann.*)

2) progresija sa stalnom temom – tema prvog izričaja pojavljuje se opet kao tema u sljedećim izričajima (npr. *Der Kreis B. ist der südlichste in dem Bundesland. Er verfügt über eine ausgeglichene Wirtschaftsstruktur. Der Kreis vereinigt fruchtbares Schwemmland im Westen mit karger Gebirgslandschaft im Osten. Er ist die Heimat mehrerer namhafter Schriftsteller und zweier berühmter Architekten.*)

3) progresija s izvedenom temom – tema prvog izričaja pojavljuje se kao sadržajno srodan „podoblik“ u daljnjem slijedu izričaja opet kao tema (npr. *Mein Freund stammte aus einer wohlhabenden Kaufmannsfamilie. Sein Vater*

war zu Beginn des Krieges gestorben. Die Mutter war nach der Okkupation in die galizischen Wälder gegangen und dort verschollen.).

Lingvistička analiza tekstova

U teorijskom i pojmovnom smislu, analizom teksta bavi se znanstvena disciplina nazvana lingvistikom teksta, koja opisuje opće pretpostavke za pravilno konstruiranje tekstova.

Lingvistička analiza tekstova postavlja si za cilj gramatičko-tematsku strukturu, kao i komunikacijsku funkciju konkretnih tekstova, učiniti transparentnom.

K. Brinker (1985: 132) smatra da funkcija teksta definira cijelu klasu tekstova, „dok se pojedinačne vrste tekstova mogu razlikovati unutar jedne klase pomoću kategorija: komunikacijski oblik, područje djelovanja, vrsta tekstne teme, oblik razvijanja teme itd.“ Autor navodi da se tipologija bazirana na tim kriterijima neće u potpunosti podudarati s tekstovnim klasifikacijama svakodnevnog govora, ali je ipak s njima kompatibilna.

Ako polazimo od opisa tekstova, moramo uzeti u obzir jezično oblikovanje tekstova (sintaksu i leksik).

Prema K. Brinker (1985: 133) „diferenciranje tekstnih vrsta slijedi u nekoliko koraka, koji se usko nadovezuju jedan na drugi“:

korak 1: opis funkcije teksta

korak 2: opis komunikacijskog oblika, često povezan s područjem djelovanja

korak 3: opis tematske restrikcije (prije svega u pogledu temporalne i lokalne orijentacije)

korak 4: opis tematskog uzorka (osnovni oblik tematskog razvijanja i oblik realizacije uzorka)

korak 5: opis tekstno specifičnih jezičnih i nejezičnih sredstava (leksičkih i sintaktičkih).

Te korake K. Brinker (1985: 133) pojašnjava na tekstovnom tipu *Wetterbericht* (vremenski izvještaj).

1. Tekstna je vrsta informativna, jer dominira funkcija informiranja i jer emitent primatelju prenosi znanje o sadašnjim i budućim događajima, tj. stanjima. Funkcija teksta u pravilu se ne signalizira izravno (kriterij 1 – vrsta tekstne teme). Kao naznaka za funkciju teksta mogu za naslov *Das Wetter* služiti i drugi naslovi, kao npr. *Unser Wetter*, *Das Wetter von morgen* itd.

2. Tekstna vrsta *Wetterbericht* može se realizirati u različitim komunikacijskim oblicima (kao novinski članak, radijska ili televizijska emisija) i pripada javnom području djelovanja.

3. Tema je fiksirana (vrijeme – *Wetter*) i ne odnosi se na komunikacijskog partnera te ima aspekt temporalne orijentacije putem naznake sada i poslije (za izgled vremena).

4. Kod te vrste teksta postoji deskriptivan način razvijanja teme. Tema *Wetter* situira se putem podtema vremenske situacije "izgledi vremena" (koje se dalje mogu raščlaniti u "temperature", "vrijeme za kraj tjedna" itd.). Red podteme je fiksiran. Prirodni vremenski slijed odgovara slijedu vremenske prognoze, a tek onda dolazi izvještaj o vremenskoj situaciji.

Korak 5 u jezično-gramatičkom pogledu za tekstnu vrstu "Vremenski izvještaj": karakteristično je da se podtema "Vremenska situacija" realizira putem kompletnih rečenica, a podtema "Izgledi vremena" putem eliptičnih rečenica (prema različitim uzorcima kratkih rečenica). Gramatička koherencija u drugom je dijelu (izgledi vremena) posebno slabo izražena.

Primijenjeni vokabular ima vrlo uzak opseg: pored leksema s područja "vremena" (među ostalim i stručni termini kao npr. tlak, zrak), nalazimo ga prije svega u priložima mjesta i vremena.

Polazište za jezičnoznanstvena istraživanja jesu bitne razlike u strukturi i funkciji. Kod strukturnih aspekata odvaja se jedna grana i jedna strukturna razina. Kao središnju kategoriju uzimamo u obzir koherenciju, koja je sintaktička i semantička poveznica između rečenica u tekstu. Na tematskoj razini radi se o strukturi sadržaja teksta koja je poveznica između tematskih jezgara teme cijelog teksta i podteme.

Drugi temeljni aspekt lingvističke analize teksta jest komunikacijsko-funkcionalni aspekt, koji se odnosi na karakter radnje teksta, tj. na njegovo značenje u komunikacijskoj vezi između pošiljatelja i primatelja.

Funkcija teksta jest dominirajuća komunikacijska namjera i namjera pošiljatelja. Veze između opisnih aspekata, kategorija za analizu i kriterija za analizu shematski su prikazane (K. Brinker, 1985: 137). K. Brinker dao je sažet pregled analize kategorija i kriterija u lingvističkoj analizi teksta.

Polazište za analizu bilo je znanstveno istraživanje osnovne razlike između strukture i funkcija. Pod strukturnim aspektom Brinker podrazumijeva gramatičku i tematsku strukturu.

Kao centralnu kategoriju na gramatičkoj razini Brinker ističe koherenciju, koja povezuje sintaktičke i semantičke odnose između rečenica u tekstu.

„Na tematskoj razini radi se o strukturi sadržaja teksta, koja je poveznica između tematskih jezgara i u propozicijama, tj. propozicijskim kompleksima teksta izraženim u dijelovima sadržaja odnosno podtemama. Najvažnija kategorija analize na ovoj razini jesu tema teksta i oblik tematskog razvijanja“, navodi K. Brinker (1985: 136).

Lingvistika teksta ima zadatak opisati društveno relevantne vrste tekstova.

Stereotipne oblike tekstova ovisno o komunikacijskoj situaciji nazivamo vrstama tekstova.

Tekstne vrste ili klase odnose se na tekstove koji se realiziraju u određenoj ljudskoj zajednici, tj. tekstne vrste ili klase referiraju se isto na komunikaciju u struci ili u umjetnosti, jer tekstne vrste ili klase predstavljaju potencijal, određeni rezervoar znanja kojim se služe članovi određene ljudske zajednice.

Vrste tekstova jesu uzorci koji se konvencionalno vrednuju za kompleksna jezična djelovanja i moraju se opisati kao povezivanje kontekstualno-situacijskih, komunikativno-funkcionalnih i strukturnih (gramatičkih i tematskih) značajki. K. Brinker (1985: 124) tako navodi: „Vrste tekstova razvijaju se povijesno i pripadaju svakodnevnom znanju sudionika u komunikaciji, one posjeduju normirano djelovanje, istovremeno olakšavaju komunikativno ophođenje, pri čemu ljudi koji komuniciraju daju više ili manje čvrstu orijentaciju za produkciju i recepciju tekstova.“

Produkcija tekstova, kao i recepcija tekstova, slijedi u okvirima tekstnih vrsta. Vrste tekstova imaju fundamentalne značajke za praktičnu primjenu u komunikaciji, jer se konkretan tekst uvijek pojavljuje kao primjer određene tekstne vrste. Jedna vrsta teksta odnosno jedna klasa teksta nije samo gramatička struktura nego i realizacija jednog tipa komunikacije i zbog toga se klasifikacija vrste tekstova utemeljuje također na tipologiji radnje ili situacije.

Suvremena lingvistika bavi se tipologijom rečenica i tipologijom tekstova, jer tipologija tekstova mora korelirati s tipologijom diskursa, zaključeno je 1972. na kolokviju o tipologiji tekstova održanom na sveučilištu u Bielefeldu u Njemačkoj.

Lingvisti su empirijski istražili različite tipologijske kriterije čiji potencijal nije bio precizno određen te su ih prokušali staviti u određene metodološke okvire. Bezbrojne klasifikacije polazile su od lingvističkih čimbenika koji su uključivali područje djelatnosti i situacije, kao i ciljeve, funkcije i intencije te komunikacijska područja. Komunikacijska područja obuhvaćala su pjesništvo, umjetnost, kritičku umjetnost, povijest, filozofiju, sociologiju, ekonomiju, pravo, jezikoslovlje i psihologiju.

Harweg (1968: 323) navodi: „Tekstovi s jednodimenzionalnom sintagmatičnom supstitucijom svrstavaju se u znanstvene tekstove, dok oni s dvodimenzionalnom supstitucijom spadaju u neznastvene tekstove. Tekstne vrste odnosno tekstne klase strukturni su jezični tipovi koji mogu biti izvedeni iz jednog modela teksta.“

„Tekstne klase ili vrste određuju se prema empirijskoj klasifikaciji tekstova i govora u određenoj ljudskoj zajednici. Sa specifikacijom komunikativnih područja nastale su i daljnje klasifikacije koje proširuju potencijal jedne zajednice, a pritom se misli na komunikaciju na određenom području neke struke ili

umjetnosti. U tom smislu tekstne vrste predstavljaju „rezervu“ znanja kojom se koriste članovi određene ljudske zajednice u svojoj pisanoj i govornoj djelatnosti. Jedna tekstna vrsta odnosno tekstna klasa više se ne razmatra prema gramatičkoj strukturi, nego kao realizacija komunikacijskog tipa. Da bi se tekstnu vrstu odredilo, bitna je dominantna funkcija teksta“, ističu Heinemann i Viehweger (1991: 144).

„Određivanje tekstnih vrsta na temelju tipologije intencija izraženih u tekstu, kroz funkciju teksta, komunikacijskog postupka, načina i stila tehničke proze otkrit će nam raznolikost tehničke proze“, navodi L. Hoffman (1985: 240), „budući da stručni tekstovi uključuju eksplicitna (leksička, gramatička, interpunkcijska) i implicitna (logička) sredstva za tekstualizaciju, koja su u većini tekstnih vrsta ravnomjerno zastupljena.“

Tip teksta jest smjernica za produkciju, predviđanje i procesiranje tekstualnih izričaja i funkcionira kao značajan determinator učinkovitosti, jer se između pojedinih tipova tekstova ne može povući striktna granična linija budući da je komunikacija previše divergentna da bi se mogla napraviti rigorozna kategorizacija.

Proširena je danas klasifikacija tekstova prema glavnim funkcijama jezika u komunikaciji, koju je Klaus Brinker (1985: 123) definirao kao funkciju izražavanja, funkciju apeliranja i funkciju prikazivanja.

1. Funkcija izražavanja odnosi se na izričaje govornika putem kojih on izražava svoj stav u odnosu na temu.

2. Funkcija pozivanja ili apeliranja usmjerena je na slušatelja na kojeg se djeluje putem zamolbi i zapovijedi da izvrši određeni zadatak, pa se funkcije apeliranja prije svega odnose na instrukcije.

3. Funkcija prikazivanja odnosi se na govornikov i slušateljev jezični i nejezični kontekst i izražena je pomoću subjektivne i objektivne prezentacije.

„U lingvističkoj teoriji tekstnih vrsta moraju se razlikovati dva glavna smjera istraživanja“, navodi K. Brinker (1985, 124).

a) Istraživanje usmjereno na gramatičke značajke (npr. oblici pronominalne povezanosti rečenica, upotreba deiktičkih elemenata, povezivanje glagolskih vremena) kojima se pokušava opisati i odvojiti jedna tekstna vrsta od druge. Prema ovom istraživanju razlikuju se znanstveni i neznanstveni tekstovi.

b) Komunikativno-funkcionalno i situativno istraživanje dalekosežnije je i uspješnije jer više odgovara našem intuitivnom i svakodnevnom znanju o vrstama tekstova.

Vrste tekstova jesu uzorci koji se vrednuju konvencionalno za kompleksna jezična djelovanja i opisuju se kao povezivanje kontekstualnih (situativnih), komunikativno-funkcionalnih i strukturnih (gramatičkih i tematskih) značajki. Prema K. Brinkeru (1985: 124) „vrste tekstova razvijaju se povijesno i

pripadaju svakodnevnom znanju sudionika u komunikaciji, olakšavaju komunikacijsko ophođenje koje je izraženo u produkciji i recepciji tekstova.“

Pri konstelaciji teksta važan je odnos sudionika u komunikaciji, kao i učestalost komunikacije. Cilj teksta i konstelacija teksta čine tekstnu vrstu. Neki su od ciljeva informiranje, poticanje, uvjeravanje, podučavanje, održavanje kontakata itd., te svakom od navedenih ciljeva odgovara određena tekstna vrsta.

Iz fiksiranja tekstnih vrsta na temelju intencije, funkcije teksta, komunikacije, načina opisivanja ili kompleksnog uzorka djelovanja u znanstveno utemeljenom i praktičnom primjenjivanju proizlazi klasifikacija utvrđena putem signifikantnih, kvantitativnih i kvalitativnih razlika između tekstnih vrsta na više razina. L. Hoffmann (1985: 240) navodi sljedeće tekstne vrste:

1. Udžbenik za fakultete	17. Nekrolog
2. Isprava o djelatnikovu osposoljavanju	18. Ocjenjivanje
3. Priručnik	19. Preporuka
4. Recenzija	20. Ustav
5. Rezime	21. Statut
6. Sažetak	22. Ugovor
7. Patentno pismo	23. Izvršna odredba
8. Upute za upotrebu	24. Životopis
9. Plan	25. Prosudba
10. Prospekt	26. Nalog
11. Direktiva	27. Pismo
12. Izvještaj	28. Potvrda
13. Protokol	29. Cirkularno pismo
14. Program	30. Zdravstveni izvještaj
15. Predavanje	31. Uputstva za popravak
16. Doprinos diskusiji	32. Otkaz

Lothar Hoffmann (1985: 241) navodi: „Određivanje dominacije diskretnih jezičnih fenomena u pojedinim tekstovima postavlja pitanje granice između preklapanja i divergencije. Čisti kvantitativni parametri nisu dostatni za određivanje tekstnih vrsta, već je potrebna i kvalitativna analiza, u koju pripada struktura teksta. Na području kohezije i koherencije postoje razlike, koje nisu pokrivene samo temama teksta već i načinom povezivanja među tekstovima.“

Učestalost određenih pojedinačnih fenomena na jezičnim razinama upotpunjava kriterije za razlikovanje tekstnih vrsta. Sintaksu također možemo u manjoj mjeri uzeti u obzir u razlikovanju tekstnih vrsta s obzirom na tipove rečenica i funkcionalnu rečeničnu perspektivu, dok se kod fraznih struktura pokazuju veće razlike u razlikovanju tekstnih vrsta, što vrijedi i za veliku kom-

pleksnost nominalnih fraza u tekstnim vrstama kao što su udžbenik za visoke škole, priručnik, patentno pismo i zakon. Manja kompleksnost zastupljena je u rezimeu, sažetku, uputi za upotrebu, životopisu i pismu, a visoka kompleksnost verbalnih fraza zastupljena je u tekstnim vrstama kao što su udžbenici za visoke škole i fakultete, upute za upotrebu, odredbe o zaštiti na radu i ugovori.

„Očito se vidi diferencijacija kod leksika“, ističe L. Hoffmann (1985: 241), „kroz upotrebu stranih riječi u udžbenicima, rezimeima, sažecima i patentima i njihovu malu zastupljenost u uputama za upotrebu, odredbama o zaštiti na radu, životopisima, preporukama, pismima itd. Očigledna je velika pojavnost jednostavnih riječi i izvedenica, kao npr. u protokolima, predavanjima i uputama za upotrebu, kao i velika učestalost složenih imenica i termina u udžbenicima za visoke škole i fakultete, priručnicima, sažecima i izvještajima o zdravlju.“

Od velikog je značenja za razlikovanje tekstnih vrsta primjena određenih gramatičkih kategorija s morfološkim realizacijama. Na 1. su mjestu glagolska vremena, a dominacija prezenta tipična je za udžbenike, priručnike, recenzije, sažetke, izvještaje i upute za upotrebu. Upotreba preterita najizraženija je u izvještajima, ocjenjivanjima i životopisima.

Kod tekstnih vrsta također je značajna upotreba osobnih zamjenica u određenim licima. U udžbenicima, priručnicima, recenzijama, rezimeima, sažecima i izvještajima pretežito se upotrebljava 3. lice singulara/plurala, dok je u predavanjima, diskusijama, odredbama o zaštiti na radu, preporukama, životopisima, nalogima i pismima česta upotreba 1. lica jednine i 2. lica jednine i množine za izricanje naredbe.

L. Hoffmann (1985: 242) pretpostavlja da će daljnja istraživanja stručnih jezika dovesti do kompleksnog, ali jedinstvenog opisa stručnih jezika što se tiče tekstnih vrsta, koje su konstituirane različitim jezičnim sredstvima.

Zaključak

Tekst se definira kao zbroj komunikativnih signala što se pojavljuju unutar komunikativne interakcije i osnova su za komunikaciju. Tekstovi se uvijek nalaze u određenom socijalnom kontekstu, što se odražava ne samo u sadržaju tekstova nego i u strategijama komunikacijskih partnera, pri organizaciji i formuliranju tekstova.

Pisani tekstovi značajniji su od usmenih jer omogućuju komunikacijskim partnerima prenositi granice kroz prostor, vrijeme i pamćenje te čine osnovu za svaku kulturu.

Stereotipne oblike tekstova ovisno o komunikacijskoj situaciji nazivamo vrstama tekstova. Produkcija tekstova, kao i recepcija tekstova, slijedi u okvi-

rima tekstnih vrsta. Vrste tekstova imaju fundamentalne značajke za praktičnu primjenu u komunikaciji jer se konkretan tekst uvijek pojavljuje kao primjer određene tekstne vrste. Jedna vrsta teksta odnosno klasa teksta nije samo gramatička struktura nego i realizacija jednog tipa komunikacije i zbog toga se klasifikacija vrste tekstova također utemeljuje na tipologiji radnje ili situacije.

Literatura:

1. Bartolić, Ljerka: *Electrical Engineering English and its Terminology*, Elektrotehnički fakultet Zagreb, Sveučilište Zagreb, 1970.
2. Bartolić, Ljerka: *Technical English in Electronics and Electrical Power Engineering*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
3. Brinker, Klaus: *Linguistische Textanalyse*, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 1985.
4. Beaugrande Robert – Alain de, Dressler, Wolfgang Ulrich: *Introduction to Textlinguistics* Longman, 1991.
5. Grujorski, Vanda-Kovačić, Drago: *Texte, Übungen und Aufgaben – Aus dem Bereich der Elektrotechnik* Školska knjiga Zagreb, 1993.
6. Heinemann, Wolfgang; Viehweger, Diether: *Textlinguistik*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1991.
7. Möhn, Dieter; Pelka, Roland: *Fachsprachen*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1984.
8. Weber, Siegfried: *Kommunikationsverfahren in Wissenschaft und Technik*, VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig, 1985.
9. Weinreich, Harald: *Sprache in Texten*, Klett, 1976.
10. Werlich, Egon: *Typologie der Texte*, Quelle und Meyer, 1979.

Textual Communication

Summary: A text is an act of communication which meets the standards of textuality. Linguistic text analysis aims to make grammatical and thematic structure as well as communicative function of actual texts transparent.

Text genres or text types are determined according to an empirical classification of texts and speech in a specific social community. Text types represent the source of knowledge which the members of specific social group use in their written or spoken language activities. Therefore, a text genre or a text type is not considered according to its grammatical structure but as the realization of a communication type. Classification of texts is primarily based on the dominant function of texts.

Keywords: text, linguistic analysis, textual communication, grammatical and thematic structure, cohesion, coherence, text genre, classification, communication, grammatical structure, text function, social group.

Textuelle Kommunikation

Zusammenfassung: Der Text ist ein kommunikativer Ausdruck, der die Standards der Textualität erfüllt. Die linguistische Analyse von Texten soll die grammatisch-thematische Struktur, sowie die kommunikative Funktion der konkreten Texte transparent machen. Textgattungen und Textsorten werden durch empirische Klassifikation von Texten und Reden in einer bestimmten menschlichen Gemeinschaft bestimmt. Textsorten präsentieren das Wissen, das von Mitgliedern bestimmter menschlicher Gemeinschaft in ihren schriftlichen oder gesprochenen Aktivitäten genutzt wird. Eine Textsorte bzw. Textgattung wird nicht mehr nach der grammatischen Struktur aufgefasst, sondern als Realisierung einer Kommunikationsart. Die Textklassifikation wird primär durch die Hauptfunktion des Textes bestimmt.

Schlüsselbegriffe: Text, linguistische Analyse, textuelle Kommunikation, grammatisch-thematische Struktur, Kohäsion, Kohärenz, Textgattung oder Textsorte, Textklassifikation, Kommunikation, grammatische Struktur, Textfunktion.